

Analysis of Social Factors Influencing Citizen Participation in Urban Environmental Improvement (Case Study: Bojnord City)

Marzieh Najafi¹, Foroogh Khazae-Nezhad^{2*}, Mohammad Reza Gholami³

1.MSc degree student, Department of Geography, Faculty of Humanities, Kosar university of bojnord, Bojnord, Iran.

2.Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Kosar university of bojnord, Bojnord, Iran.

3.Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Kosar university of bojnord, Bojnord, Iran.

ARTICLE INFO

Research Paper

Article history:

Received: 01 February 2026

Accepted: 01 June 2026

Published online:
03 June 2026

Keywords: *Social trust, environmental awareness, urban environment, citizen participation, Bojnourd city.*

Abstract

Background and Objective: Citizen participation is recognized as one of the fundamental pillars of good governance and sustainable urban development, playing a crucial role in the protection and improvement of the urban environment. The growing complexity of environmental challenges in urban areas has highlighted the necessity of utilizing social capacities and encouraging public participation in environmental management. Accordingly, the present study aims to analyze the social factors influencing citizens' participation in improving the urban environment in Bojnourd City, Iran.

Methodology: This study is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of methodology. Data were collected through both documentary and field survey methods. The primary data collection instrument was a structured questionnaire. The study population consisted of experts and specialists familiar with urban management, environmental issues, and social participation. Using the snowball sampling technique, 30 respondents were selected. The collected data were analyzed using SPSS software and appropriate statistical techniques.

Results and findings: The findings revealed that the level of citizens' participation in improving the urban environment of Bojnourd is relatively favorable, as the mean scores of participation indicators were significantly higher than the theoretical average value (3). Furthermore, environmental awareness was found to have a positive and statistically significant effect on citizens' participation ($\beta = 0.543$, Sig < 0.01). A positive and significant relationship was also observed between environmental awareness and social participation ($r = 0.44$). In contrast, the lack of legal infrastructure did not show a statistically significant effect on citizens' participation (Sig > 0.05). Overall, environmental awareness, social trust, and social capital were identified as the most influential factors contributing to citizens' participation in urban environmental protection and improvement. Therefore, implementing educational programs, enhancing public awareness, strengthening social trust, and improving interactions between citizens and urban management institutions can effectively promote sustainable environmental participation in Bojnord City.

Citation: Najafi,M , khazaeNezhad,F and Gholami,M R . (2026). Analysis of Social Factors Influencing Citizen Participation in Urban Environmental Improvement (Case Study: Bojnord City). Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS), 7(3), 407-419.

URL: https://www.srds.ir/article_244760.html?lang=en

The Author(s). Publisher: Private.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Environmental degradation and the increasing complexity of urban environmental challenges have become major concerns for urban managers and policymakers worldwide. Rapid urbanization, population growth, excessive resource consumption, and the expansion of urban activities have intensified environmental pressures and reduced the quality of urban life. In response to these challenges, citizen participation has emerged as one of the fundamental pillars of sustainable urban development and environmental governance. Contemporary approaches to urban management emphasize that environmental protection cannot be achieved solely through governmental interventions; rather, it requires active collaboration between public institutions and citizens (Harvey, 2009; Chakrabarty, 2001).

Citizen participation contributes significantly to improving environmental quality by enhancing social responsibility, strengthening social capital, and facilitating collective action toward environmental conservation. Previous studies have demonstrated that environmental awareness, social trust, and socio-cultural factors play critical roles in shaping citizens' environmental behaviors and participation patterns (Ahmadian & Haghighatian, 2016; Kiani Salmi & Shaterian, 2017). Moreover, public participation has been recognized as an essential mechanism for achieving sustainable urban development and improving environmental management outcomes (Royo et al., 2013).

Bojnourd, the capital city of North Khorasan Province, has experienced a

variety of environmental challenges, including increasing urban waste generation, reduction of green spaces, environmental pollution, and ecological degradation. Despite the importance of citizens' participation in addressing these challenges, limited empirical research has examined the social factors influencing environmental participation in this city. Therefore, the present study aims to analyze the social factors affecting citizens' participation in improving the urban environment of Bojnourd City, with particular emphasis on social awareness, social conditions, social structure, and social position.

Methodology

This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of methodology. Data were collected through both documentary and field survey methods. In the documentary phase, relevant books, scientific articles, theses, and research reports related to citizen participation and urban environmental management were reviewed. In the field survey phase, data were gathered through a structured questionnaire.

The statistical population consisted of experts, specialists, and individuals familiar with urban management, environmental issues, and social participation in Bojnourd. Using the snowball sampling technique, 30 qualified respondents were selected. The collected data were analyzed using SPSS software. Descriptive statistics were employed to describe respondents' characteristics, while inferential statistical techniques, including One-Sample t-Test, Pearson Correlation Analysis, Simple Linear Regression, and Multiple Regression Analysis, were used to examine the

relationships between the study variables and test the research hypotheses.

Results and Discussion

The findings indicate that citizen participation in improving the urban environment of Bojnourd is above the theoretical average level. The results of the One-Sample t-Test showed that all examined dimensions, including social awareness, social structure, social conditions, and social position, obtained mean values significantly higher than the benchmark value of 3.

Among these dimensions, social awareness demonstrated the highest mean score (4.05), highlighting the importance of environmental knowledge and awareness in encouraging participatory behavior. Social structure (3.85), social conditions (3.79), and social position (3.95) also showed significant positive effects on citizens' participation.

The Pearson correlation analysis revealed a positive and statistically significant relationship between environmental awareness and social participation ($r = 0.44$, $p < 0.05$). Furthermore, multiple regression analysis indicated that environmental awareness significantly predicts citizens' participation in environmental improvement activities ($\beta = 0.543$, $p < 0.01$). In contrast, educational attainment alone did not show a statistically significant effect on participation.

The findings also suggest that strengthening social trust, expanding social capital, and enhancing communication between citizens and urban institutions can substantially improve environmental participation. These results are consistent with previous studies emphasizing the importance of environmental education, public awareness, and community engagement in promoting sustainable environmental

behaviors and urban environmental protection.

Conclusion

The study concludes that citizens' participation in improving the urban environment of Bojnourd is at a relatively desirable level; however, further enhancement requires strengthening environmental awareness, increasing social trust, and expanding social capital. Environmental awareness was identified as the most influential factor affecting participation, indicating that educational programs and public awareness campaigns can significantly improve citizens' engagement in environmental activities.

The findings highlight the necessity of developing participatory urban management approaches, supporting community-based environmental initiatives, and establishing effective communication mechanisms between urban authorities and citizens. Policymakers and urban managers should prioritize environmental education, transparency, public engagement, and institutional support for participatory programs in order to achieve sustainable urban environmental management. The results of this study may provide a useful framework for urban environmental planning and policy-making in Bojnourd and other cities facing similar environmental challenges.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

References

1. Ahmadian, D., & Haghighatian, M. (2016). A sociological analysis of the role of cultural factors on urban environmental behaviors (Case study: Residents of Kermanshah City). *Quarterly Journal of Urban Sociological Studies*, 18, 51–76. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/77005/>
2. Chakrabarty, B. K. (2001). *Urban management: Concepts, principles, techniques and education*. New Delhi: India Publishing House. [http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751\(01\)00026-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751(01)00026-9).
3. Fajr Toseeh Consulting Engineers. (2009). *Feasibility study of high-rise construction in Bojnourd City*. [In Persian].
4. Ghodousi, V., Nazmfar, H., & Rahmati, M. (2024). Land-use changes and simulation of urban growth and development (Case study: Ardabil City). *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 169–185. [In Persian]. https://www.srds.ir/article_215756.html?lang=en
5. Harvey, D. (2009). *Social justice and the city*. Athens, GA: The University of Georgia Press. <https://www.ugapress.org/9780820334035/social-justice-and-the-city/>.
6. Hosseini Chamani, S. (2018). *Investigating and analyzing factors affecting citizen participation in the improvement of the urban environment of Ahvaz Metropolis* (Master's thesis, Department of Urban Geography and Planning, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Chamran University of Ahvaz). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>.
7. Hosseini, S. R. (2011). *Examining the role of public environmental education in enhancing the environmental knowledge of citizens in Tonekabon City* (Master's thesis, Payame Noor University, Tehran Province). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>
8. Kamali Mohajer, M., & Farahani, B. (2012). *Environmental culture: A strategy for the development of sustainable tourism*. In *Proceedings of the First National Conference on Tourism and Ecotourism in Iran* (pp. 1–9). Hamedan, Iran: Islamic Azad University. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/195741/>
9. Kiani-Salmi, S., & Shaterian, M. (2017). Identifying socio-cultural factors affecting environmental conservation (Case study: Citizens of Kashan). *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 101–116. [In Persian]. URL: <http://EE.journals.pnu.ac.ir>
10. Mohsenpour Ghahfarrokhi, F., & Fani, Z. (2026). Evaluating the effects of ecological parks on the urban environment (Case study: Shah Manzar Hafshejan, Shahrekord). *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 216–229. [In Persian]. https://www.srds.ir/article_243837.html
11. Naghsh-e Jahan Consulting Engineers. (2010). *Comprehensive development and plan of Bojnourd City: Volume II, urban studies and analysis*. [In Persian]. <https://noshahrsazi.ir/>
12. Najafi, M. (2025). *Investigating citizen participation in improving the urban environment: A case study of Bojnourd City* (Master's thesis, Department of Urban Geography and Planning, Faculty of Humanities, Kosar University of Bojnourd). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>
13. Najafi, M., Khazaei-Nezhad, F., & Gholami, M. R. (2025). *A theoretical review of the impact of citizen*

participation on improving the urban environment within the framework of sustainable development. Proceedings of the Second National Conference on Human Settlements of Iran, 1–12. [In Persian].

<https://civilica.com/doc/2530882/>

14. Niknam, A., Ghaffari Gilandeh, A., Mohammadi, A., & Rahmati, M. (2025). Analysis of urban livability from the socio-cultural dimension in neighborhoods of Bonab City with emphasis on the spatial duality of livability in urban fabrics. *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 364–381. [In Persian].

<https://www.ensani.ir/fa/>

15. Rahimi, M., & Dashti Mokhar, S. (2013). Examining the role of citizen participation in urban environmental protection (Case study: Tehran). Proceedings of the National Conference on Geography, Urban Planning and Sustainable Development, 1–14. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/265766/>

16. Royo, S., Yetano, A., & Acerete, B. (2014). E-participation and environmental protection: Are local governments really committed? *Public Administration Review*, 74(1), 87–98. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/puar.12156>

17. Saberifard, R. (2025). Investigating the relationship between belief in the realization of urban rights and ecosystem-based management of metropolises (Case study: Mashhad City). *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 95–106. [In

Persian].

<https://civilica.com/doc/2204690/>

18. Sarvestan, R. (2015). An analysis of citizen participation in improving urban services and the urban environment (Case study: Urban districts of Baghmalek) (Master's thesis, Department of Urban Geography and Planning, Faculty of Earth Sciences and Geographic Information Systems, Shahid Chamran University of Ahvaz). [In Persian].

<https://ganj.irandoc.ac.ir/>

19. Shadi, Marvati, Maryam & Sadeghinia, Majid (2018). Assessing the quality of urban environment using factor analysis method (case study: Kermanshah metropolis). *Quarterly Journal of Environmental Sciences*, Volume 16, 149–164. (In Persian).

https://envs.sbu.ac.ir/article_97931.html

20. Shahabmolkfard, J. (2016). Analysis of spatial-physical transformations of Bojnourd City with emphasis on urban sprawl (Doctoral dissertation, Payame Noor University, Tehran). [In Persian].

<https://ganj.irandoc.ac.ir/>

21. Sobhani, P., & Danehkar, A. (2026). Sustainable urban development strategies in the Tehran–Alborz region. *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 53–71. [In Persian].

https://www.srds.ir/article_243680.html

22. Zamiri, M. R. (2010). Analysis of the spatial development trend of Bojnourd City for proposing solutions to improve urban housing conditions based on the smart growth model (Master's thesis, Isfahan University of Art). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای

https://www.srds.ir/article_244760.html?lang=fa

دوره هفتم، شماره سوم، پیاپی (۲۵)، پاییز ۱۴۰۵

صص ۴۱۹-۴۰۷

تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت شهروندان در بهبود محیط زیست شهری (مطالعه موردی: شهر بجنورد)

مرضیه نجفی: دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران.

فروغ خزاعی نژاد*: استادیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران.

محمد رضا غلامی: استادیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۱۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۰۵

چکیده

زمینه و هدف: مشارکت شهروندان یکی از مؤلفه‌های اساسی تحقق حکمرانی مطلوب و توسعه پایدار شهری به‌شمار می‌رود و نقش مهمی در بهبود کیفیت محیط زیست شهری ایفا می‌کند. پژوهش حاضر با هدف تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت شهروندان در بهبود محیط زیست شهری در شهر بجنورد انجام شده است.

روش‌شناسی: این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی است. داده‌های پژوهش با بهره‌گیری از روش‌های اسنادی و میدانی گردآوری شده و ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه بوده است که با روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی در میان ۳۰ نفر از نخبگان آشنا با حوزه‌های مدیریت شهری، محیط‌زیست و مشارکت اجتماعی توزیع شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های آماری مناسب انجام گرفت.

نتایج و یافته‌ها: نتایج نشان داد سطح مشارکت شهروندان در بهبود محیط‌زیست شهری بجنورد در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد، به‌گونه‌ای که میانگین گویه‌های سنجش مشارکت به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط نظری (۳) بوده است. همچنین نتایج حاکی از تأثیر معنادار آگاهی زیست‌محیطی بر میزان مشارکت شهروندان است ($\text{Beta, Sig} = 543/0 < 0/01$). یافته‌ها نشان می‌دهد میان آگاهی زیست‌محیطی و مشارکت اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($r = 0/44$). در مقابل، متغیر نبود زیرساخت‌های قانونی تأثیر معناداری بر مشارکت نشان نداد ($\text{Sig} > 0/05$). به‌طور کلی، ارتقای آگاهی زیست‌محیطی، تقویت اعتماد اجتماعی و افزایش سرمایه اجتماعی به‌عنوان عوامل کلیدی در افزایش مشارکت شهروندان در حفاظت و بهبود محیط‌زیست شهری شناخته می‌شوند. بر این اساس، توجه به سیاست‌های آموزشی، اطلاع‌رسانی هدفمند و تقویت ارتباط میان نهادهای شهری و شهروندان می‌تواند نقش مؤثری در توسعه مشارکت پایدار زیست‌محیطی ایفا کند.

واژگان کلیدی: اعتماد اجتماعی، آگاهی زیست‌محیطی، محیط زیست شهری، مشارکت شهروندان، شهر بجنورد.

* مسئول مکاتبات: kh.foroogh@yahoo.com

ارجاع به این مقاله: نجفی، مرضیه، خزاعی نژاد، فروغ و غلامی، محمد رضا. (۱۴۰۵). تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت شهروندان در بهبود محیط زیست شهری (مطالعه موردی: شهر بجنورد). فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۷(۳)، ۴۱۹-۴۰۷.

مقدمه و بیان مسأله

در دهه‌های اخیر، شهرنشینی به‌عنوان یکی از پدیده‌های غالب جهان معاصر، نقش بنیادینی در بازآرایی فضایی، اجتماعی و زیست‌محیطی سکونتگاه‌های انسانی ایفا کرده است (Ghodousi et al, 2024). تمرکز روزافزون جمعیت در شهرها و تداوم رشد فزاینده آن، موجب افزایش فشار بر منابع طبیعی و بروز طیف گسترده‌ای از مسائل زیست‌محیطی شده است؛ به‌گونه‌ای که فعالیت‌های انسانی در جوامع شهری بیش از پیش تحت تأثیر این فرایند قرار گرفته است (Sobhani and Danekar, 2026). از سوی دیگر، پیچیده‌تر شدن ساختار زندگی شهری، لزوم برنامه‌ریزی دقیق و علمی را برای دستیابی به توسعه متوازن و پایدار دوچندان ساخته است (Niknam et al, 2025). در این میان، مشارکت شهروندان به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی حکمرانی شهری و توسعه پایدار، جایگاه ویژه‌ای در مدیریت مسائل شهری به‌ویژه در حوزه محیط زیست یافته است (Sarvestan, 2015).

مشارکت مردم در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های شهری، موجب افزایش کارآمدی سیاست‌ها، تقویت حس مسئولیت‌پذیری و ارتقای سرمایه اجتماعی می‌شود. به باور رضائیان و همکاران، مشارکت شهروندان عامل کلیدی در توزیع عادلانه منابع و ایجاد تعادل فضایی- اجتماعی در شهرها به شمار می‌رود (Najafi et al, 2025). با گسترش شهرها و افزایش جمعیت شهری، مدیریت محیط زیست شهری به یکی از چالش‌های اصلی نهادهای مدیریتی تبدیل شده است (Mohsenpour and Ghahfarkhi and Fani, 2026).

وظایف سازمان‌های شهری، به‌ویژه شهرداری‌ها، در نتیجه پیچیدگی مسائل زیست‌محیطی، چندبعدی و دشوارتر شده است. شهرداری‌ها به‌عنوان محور مدیریت شهری، زمانی در تحقق اهداف زیست‌محیطی موفق خواهند بود که بتوانند هماهنگی نهادی و مشارکت فعال شهروندان را در فرایندهای برنامه‌ریزی و اجرا محقق سازند (Chakrabarty, 2001; Harvey, 2009). مدیریت شهری زمانی می‌تواند در ایفای نقش خدمات‌رسانی خود موفق عمل کند که شهروندان به‌عنوان کنشگران اصلی، در فرایندهای مرتبط با بهبود کیفیت زیست‌محیطی شهر مشارکت مؤثر داشته باشند (Sabeti Fard, 2025)؛ چراکه ارتقای آسایش و امنیت زیست‌محیطی بدون حضور فعال مردم امکان‌پذیر نیست (Harvey, 2009). از سوی دیگر، ساختارهای نهادی موجود در حوزه محیط‌زیست شهری برای مواجهه با مسائل توسعه پایدار، نیازمند تقویت سطح آگاهی عمومی و گسترش ظرفیت‌های محلی در راستای حفاظت از محیط‌زیست هستند؛ امری که از طریق جلب و نهادینه‌سازی مشارکت شهروندان در فعالیت‌های زیست‌محیطی تحقق می‌یابد (Rezaeian et al, 2018). در همین راستا، رویو و همکاران تأکید دارند که توسعه پایدار محیط زیست شهری در گرو افزایش آگاهی عمومی و تقویت ظرفیت‌های محلی برای مشارکت شهروندان است (Royo et al, 2013). بخش قابل‌توجهی از چالش‌های زیست‌محیطی ریشه در رفتارهای انسانی دارد و این رفتارها عمدتاً در مراکز شهری نمود بیشتری می‌یابد (Kianisalmi and Shaterian, 2017).

از منظر جامعه‌شناختی، محیط زیست مفهومی اجتماعی تلقی می‌شود که پیوندی عمیق با فرهنگ، باورها و ارزش‌های جامعه دارد (Rahimi and Dashti Mokher, 2013). فرهنگ زیست‌محیطی، به‌عنوان مجموعه‌ای از نگرش‌ها، ارزش‌ها و آگاهی‌های مرتبط با محیط زیست، نقش مؤثری در شکل‌دهی به رفتارهای مسئولانه شهروندان ایفا می‌کند و ارتقای آن زمینه‌ساز حساسیت بیشتر جامعه نسبت به حفظ منابع طبیعی خواهد بود (Ahmadian & Haghighatian, 2016).

در ایران نیز، علی‌رغم تأکید اسناد توسعه‌ای بر پایداری محیط زیست، همچنان شاخص‌های زیست‌محیطی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند و کشور با بحران‌های متعددی در این حوزه مواجه است. پایین بودن سطح آگاهی زیست‌محیطی، ضعف فرهنگ مشارکتی و بی‌اعتمادی نسبت به نهادهای مسئول از جمله عواملی است که مشارکت مؤثر شهروندان را با محدودیت مواجه ساخته است (Hosseini Chamani, 2018; Hosseini, 2011). از این منظر، تقویت اخلاق زیست‌محیطی به‌عنوان الگوی رفتار مسئولانه انسان در قبال محیط، می‌تواند نقش مهمی در بهبود کیفیت محیط زیست شهری داشته باشد (Kamali and Mohajer & Farahani, 2012).

شهر بجنورد، مرکز استان خراسان شمالی، نیز با مسائلی نظیر افزایش پسماند شهری، کاهش سرانه فضای سبز، آلودگی آب و هوا و افت کیفیت اکولوژیکی مواجه است. با وجود نقش کلیدی شهروندان در کاهش این معضلات، مطالعات نظام‌مند و جامع

در زمینه مشارکت شهروندان در بهبود محیط زیست شهری این شهر محدود است. از این رو، بررسی سطح مشارکت و شناسایی عوامل مؤثر بر آن به منظور ارائه راهکارهای کارآمد و بومی، ضرورتی انکارناپذیر به شمار می‌رود. مسئله اصلی پژوهش حاضر، فقدان مشارکت مؤثر و آگاهانه شهروندان در بهبود محیط زیست شهری بجنورد و عدم شناخت دقیق عوامل اجتماعی، فرهنگی و نهادی اثرگذار بر این مشارکت است. با وجود افزایش پیچیدگی‌های زیست‌محیطی، هنوز چارچوب منسجمی برای تحلیل نقش مشارکت شهروندان در مدیریت محیط زیست شهری این شهر ارائه نشده است. این پژوهش با تکیه بر مفاهیمی چون مشارکت شهروندی، آگاهی زیست‌محیطی، سرمایه اجتماعی و اعتماد نهادی، می‌کوشد الگوی تحلیلی مناسبی برای تبیین رفتارهای مشارکتی شهروندان ارائه دهد. نوآوری این پژوهش در تمرکز بر مشارکت شهروندان به عنوان محور اصلی مدیریت محیط زیست شهری، در بستر یک شهر کمتر مطالعه شده همچون بجنورد نهفته است. برخلاف بسیاری از مطالعات پیشین که صرفاً بر سیاست‌ها و مقررات دولتی تمرکز داشته‌اند، این پژوهش به تحلیل جامع عوامل اجتماعی، فرهنگی و نهادی مؤثر بر مشارکت شهروندان می‌پردازد. همچنین بهره‌گیری از رویکرد تحلیلی مبتنی بر داده‌های میدانی و سنجش هم‌زمان متغیرهایی چون آگاهی زیست‌محیطی، اعتماد اجتماعی و موانع نهادی، امکان ارائه راهکارهای بومی و کاربردی را فراهم ساخته است. این تحقیق با ارائه چارچوبی تحلیلی برای شناسایی نقاط ضعف و قوت مشارکت شهروندان، می‌تواند مبنایی علمی برای سیاست‌گذاری شهری، ارتقای فرهنگ زیست‌محیطی و بهبود برنامه‌های مدیریت محیط زیست در شهر بجنورد و دیگر شهرهای مشابه فراهم آورد و گامی مؤثر در جهت تحقق توسعه پایدار شهری محسوب شود.

پیشینه پژوهش

بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که مشارکت شهروندان به عنوان یکی از ارکان اساسی تحقق توسعه پایدار شهری و مدیریت مطلوب محیط زیست، در دهه‌های اخیر مورد توجه گسترده پژوهشگران داخلی و خارجی قرار گرفته است. مطالعات انجام‌شده بر اهمیت نقش عوامل اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، نهادی و مکانی در شکل‌گیری رفتارهای مشارکتی شهروندان تأکید دارند. در میان مطالعات خارجی، پژوهش باستوس و همکاران (۲۰۲۲) با تمرکز بر کاربردهای شهر هوشمند در ارتقای مشارکت شهروندان، نشان داد که فناوری‌های نوین می‌توانند بستر مناسبی برای تعامل شهروندان با مدیران شهری فراهم سازند. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که شهروندان نقش مهمی در گزارش مسائل شهری، نظارت بر شاخص‌های محیطی و مشارکت در فرآیندهای حکمرانی دارند، هرچند توسعه سازوکارهای تضمین کیفیت داده‌ها، حفظ حریم خصوصی و افزایش انگیزه مشارکت همچنان ضروری است. همچنین عرفانی (۲۰۲۰) در بررسی توسعه مشارکتی شهری در مناطق کم‌برخوردار تهران نشان داد که مشارکت شهروندان علاوه بر آثار کالبدی، بر ابعاد هویتی و ادراک شهروندان از مکان نیز تأثیرگذار است و احساس تعلق مکانی می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت پایدار در فرآیندهای توسعه شهری باشد.

از سوی دیگر، کنستانتینسکو و همکاران (۲۰۱۹) با تأکید بر توسعه پایدار فضاهای سبز شهری، مشارکت فعال شهروندان را یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های ارتقای کیفیت زندگی شهری معرفی کردند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که حضور شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، ضمن افزایش کارآمدی سیاست‌ها، موجب تقویت حس مسئولیت‌پذیری و تعلق اجتماعی می‌شود. در همین راستا، گوستاوسون و الندر (۲۰۱۶) نیز در مطالعه خود بر روی مناطق مسکونی سوئد نشان دادند که هویت مکانی و احساس تعلق به محیط زندگی، نقش تعیین‌کننده‌ای در مشارکت شهروندان برای حفاظت و بهبود محیط زیست محلات ایفا می‌کند.

مطالعات مرتبط با مشارکت زیست‌محیطی نیز بر اهمیت نقش سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی تأکید داشته‌اند. کاسیموا و گینور (۲۰۱۴) نشان دادند که مشارکت شهروندان در مسائل محیط زیستی می‌تواند کیفیت تصمیم‌گیری‌های محلی را ارتقا داده و اثربخشی سیاست‌های زیست‌محیطی را افزایش دهد. همچنین رن (۲۰۱۰) در مطالعه‌ای پیرامون مشارکت عمومی و حفاظت محیط زیست در چین به این نتیجه رسید که تعامل میان جامعه مدنی، سازمان‌های مردم‌نهاد و نهادهای دولتی نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای مشارکتی شهروندان دارد. پژوهش پرولی (۲۰۱۱) نیز بیانگر آن است که رویکردهای مشارکتی زمانی اثربخش خواهند بود که شهروندان از جایگاه مصرف‌کنندگان منفعل به بازیگران فعال و خلاق در فرآیند توسعه شهری تبدیل شوند.

در سطح ملی نیز پژوهش‌های متعددی به بررسی ابعاد مختلف مشارکت شهروندان در حفاظت و بهبود محیط زیست شهری پرداخته‌اند. جمالی حاجی حسن‌سفلی و نعمت‌اللهی بناب (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای با موضوع نقش شهروندان در تحقق توسعه پایدار شهری شهر تبریز نشان دادند که میان مشارکت شهروندان و توسعه پایدار شهری رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد و ارتقای پایگاه اقتصادی - اجتماعی می‌تواند زمینه افزایش مشارکت را فراهم سازد. فتاحی و همکاران (۱۳۹۹) نیز در بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان و گردشگران در حفاظت از محیط زیست شهرستان محمودآباد، نقش عوامل اجتماعی، آموزشی، مدیریتی، اطلاع‌رسانی و احساس مالکیت را در تقویت مشارکت زیست‌محیطی تأیید کردند.

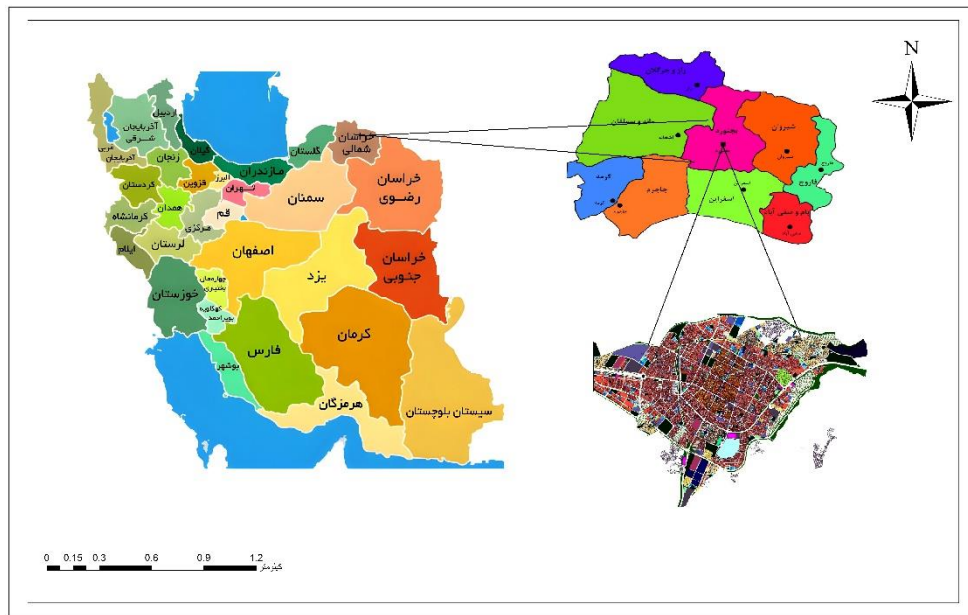
زارع و همکاران (۱۳۹۹) در یک مطالعه فراتحلیل نشان دادند که سرمایه اجتماعی، تحصیلات، نیت زیست‌محیطی و سن از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان محسوب می‌شوند. ضرابی و همکاران (۱۳۹۹) نیز در پژوهشی پیرامون تأثیر آموزش محیط زیست بر ارتقای آگاهی دانش‌آموزان به این نتیجه رسیدند که آموزش‌های محیط زیستی نقش مؤثری در افزایش سطح آگاهی و شکل‌گیری نگرش‌های مثبت نسبت به حفاظت از محیط زیست دارد.

بررسی مجموع مطالعات پیشین نشان می‌دهد که آگاهی زیست‌محیطی، سرمایه اجتماعی، اعتماد عمومی، احساس تعلق مکانی، آموزش‌های شهروندی و ساختارهای مشارکتی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر مشارکت شهروندان در حفاظت و بهبود محیط زیست شهری هستند. با این حال، بیشتر مطالعات انجام‌شده یا بر ابعاد خاصی از مشارکت تمرکز داشته‌اند و یا در شهرها و مناطق متفاوتی انجام شده‌اند. از سوی دیگر، تاکنون پژوهش جامعی که به صورت همزمان نقش موقعیت اجتماعی، ساختار اجتماعی، شرایط اجتماعی و آگاهی اجتماعی را در تبیین مشارکت شهروندان در بهبود محیط زیست شهری شهر بجنورد مورد بررسی قرار دهد، انجام نشده است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلأ پژوهشی و شناسایی مهم‌ترین عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت شهروندان در بهبود محیط زیست شهری شهر بجنورد انجام شده است.

محدوده مورد مطالعه

شهر بجنورد، مرکز استان خراسان شمالی، در شمال شرق ایران و در مختصات جغرافیایی ۲۰°۵۷' طول شرقی و ۲۹°۳۷' عرض شمالی و با ارتفاع ۱۰۷۰ متر از سطح دریا قرار دارد. این شهر از شرق به شیروان، از غرب به مانه و سملقان، از شمال به مرز ترکمنستان و از جنوب به اسفراین و جاجرم محدود می‌شود. بجنورد در فاصله ۱۳ کیلومتری رود اترک و ۳۰ کیلومتری ارتفاعات سالوک واقع شده و میان رشته‌کوه‌های کپه‌داغ، آلاداغ و البرز جای گرفته است. بر اساس آمار رسمی، مساحت شهر در سال ۱۳۹۰ برابر با ۲۸۵۴ هکتار و جمعیت آن ۱۹۹۰۷۹۱ نفر بوده است (Shahab al-Mulkfard, 2016). همچنین شهر بجنورد ۱۳ درصد از وسعت و ۳۸ درصد از جمعیت استان خراسان شمالی را در خود جای داده است. شهرستان بجنورد با مساحت ۶۵۶۳ کیلومتر مربع شامل سه شهر، سه بخش و ۲۳۲ آبادی است و جمعیت آن در سال ۱۴۰۰ حدود ۳۶۵۰۸۹۶ نفر برآورد شده است.

(Naghsh Jahan Consulting Engineers, 2010). شهر بجنورد حدود ۳۰۰ سال پیش در نواحی پست دشت بجنورد شکل گرفته و طی دهه‌های اخیر به دنبال رشد جمعیت و توسعه اقتصادی، گسترش کالبدی قابل توجهی را تجربه کرده است. مساحت کنونی شهر حدود ۲۷۰۰ هکتار برآورد می‌شود و بافت‌های تازه‌ساخت عمدتاً در جهت‌های جنوبی، شرقی و غربی به‌ویژه در مسیرهای تهران، اسفراین و شیروان توسعه یافته‌اند (Zamiri, 2010). دشت بجنورد با وسعت تقریبی ۱۰۵۰ کیلومتر مربع، میان ارتفاعات البرز قرار دارد و تنها بخش کوچکی از آن هموار است. این دشت از سوی شمال با کوه‌های قره‌باغ، ثواته و بابا موسی و از جنوب با ارتفاعات آلاداغ محصور بوده و در حوزه آبریز رود اترک قرار دارد. رودخانه‌های فیروزه، چناران و بازخانه نیز با ایجاد بریدگی‌های ژئومورفولوژیک، پهنه‌های جنوبی و پیرامونی شهر را از یکدیگر تفکیک می‌کنند (Fajr Consulting Engineers, 2009). در راستای تکمیل توصیف جغرافیایی و کالبدی شهر بجنورد، نقشه محدوده مورد مطالعه در ادامه ارائه می‌شود.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهر بجنورد در فضای کشوری (ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۵)

Figure 1. Geographical location of Bojnord city

روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد توسعه‌ای - کاربردی و از نظر شیوه انجام، توصیفی - تحلیلی است. مراحل تحقیق به گونه‌ای طراحی شده که مطالعه بر اساس اطلاعات ارائه شده قابل تکرار باشد. در مرحله نخست، داده‌های نظری و اطلاعات پایه از طریق مطالعات کتابخانه‌ای شامل آمارنامه‌ها، طرح‌های شهری، گزارش‌های رسمی و منابع علمی گردآوری شد. این داده‌ها برای تبیین ادبیات نظری و شناخت وضعیت محیط‌زیست شهری بجنورد به کار رفتند. در ادامه، بخش میدانی تحقیق با استفاده از پرسش‌نامه ساخت‌یافته، مصاحبه هدفمند و مشاهده میدانی اجرا شد. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌ای بود که با توجه به اهداف پژوهش و متغیرهای مورد بررسی تدوین گردید. جامعه آماری شامل نخبگان آشنا با حوزه‌های مدیریت شهری، محیط‌زیست و مشارکت اجتماعی در شهر بجنورد است. نمونه‌گیری با روش گلوله‌برفی انجام شد و در نهایت ۳۰ نفر از نخبگان برای تکمیل پرسش‌نامه و مصاحبه انتخاب شدند. این تعداد برای مطالعات مبتنی بر نظر خبرگان، مناسب و کافی است. پس از جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل کمی با استفاده از نرم‌افزار SPSS و انجام محاسبات تکمیلی در Excel صورت گرفت. برای آزمون فرضیات، از مجموعه‌ای از آزمون‌های آماری متناسب با نوع داده‌ها استفاده شد. آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی روابط میان متغیرها، رگرسیون خطی ساده برای تحلیل اثر متغیرهای پیش‌بین بر میزان مشارکت، آزمون تفاوت میانگین‌ها برای مقایسه گروه‌ها و جداول دوطرفه برای تحلیل متغیرهای طبقه‌ای به کار گرفته شد. انتخاب این آزمون‌ها به گونه‌ای بوده که پژوهشگران دیگر بتوانند مراحل تحلیل را بر اساس همین روش به طور کامل تکرار کنند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور تبیین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، تحصیلی و حرفه‌ای پاسخگویان و بررسی نقش این ویژگی‌ها در تفسیر نگرش‌ها و الگوهای مشارکت در بهبود محیط‌زیست شهری، در این بخش یافته‌های توصیفی پژوهش ارائه شده است. بررسی متغیرهایی نظیر جنسیت، سن، میزان تحصیلات، وضعیت شغلی و سابقه فعالیت حرفه‌ای از آن جهت اهمیت دارد که این عوامل می‌توانند بر نوع نگرش، سطح آگاهی و میزان مشارکت پاسخگویان در مسائل زیست‌محیطی تأثیرگذار باشند و زمینه لازم را برای تحلیل‌های استنباطی پژوهش فراهم سازند.

جنسیت پاسخگویان

به منظور بررسی ترکیب جنسیتی جامعه آماری و نقش آن در تحلیل دیدگاه‌ها و نگرش‌های مرتبط با مشارکت زیست‌محیطی، متغیر جنسیت پاسخگویان مورد بررسی قرار گرفت. نتایج ارائه شده در جدول (۱) نشان می‌دهد که از مجموع ۳۰ نفر پاسخگو، ۲۰ نفر معادل ۶۶/۷ درصد مرد و ۱۰ نفر معادل ۳۳/۳ درصد زن بوده‌اند. این یافته بیانگر غلبه پاسخگویان مرد در جامعه آماری پژوهش است که می‌تواند متأثر از ساختار شغلی و مدیریتی حوزه‌های محیط‌زیست و مدیریت شهری باشد. با این حال، حضور قابل توجه زنان متخصص در نمونه آماری نشان‌دهنده نقش فعال آنان در فرآیندهای کارشناسی و تصمیم‌سازی مرتبط با محیط‌زیست شهری است. این ترکیب جنسیتی می‌تواند در تبیین تفاوت نگرش‌ها و میزان مشارکت اجتماعی پاسخگویان در تحلیل‌های استنباطی مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۱. نسبت جنسیت پاسخگویان - سال ۱۴۰۴

Table 1. Gender ratio of respondents -2025

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۲۰	۷/۶۶
زن	۱۰	۳/۳۳
جمع	۳۰	۱۰۰

مأخذ: مطالعات نگارندگان

سن پاسخگویان

با توجه به اهمیت سن به عنوان یکی از شاخص‌های مؤثر بر تجربه حرفه‌ای، سطح آگاهی و نوع نگرش افراد نسبت به مسائل محیط‌زیستی، در این بخش وضعیت سنی پاسخگویان بررسی شده است. نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال با ۶۰ درصد از کل نمونه آماری است. پس از آن، گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال با ۲۶/۷ درصد قرار دارد. تمرکز پاسخگویان در سنین میانی فعالیت حرفه‌ای بیانگر آن است که بخش عمده جامعه آماری از تجربه کاری و شناخت عملی نسبت به مسائل مدیریت شهری و محیط‌زیست برخوردارند. این ویژگی می‌تواند در تفسیر نتایج مربوط به میزان مشارکت و نگرش‌های زیست‌محیطی در مراحل بعدی تحلیل نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد.

جدول ۲. نسبت وضعیت سن پاسخگویان - سال ۱۴۰۴

Table 2. Age status ratio of respondents – 2025

سن	فراوانی	درصد
۲۰-۳۰ سال	۱	۳/۳
۳۰-۴۰ سال	۸	۲۶/۷
۴۰-۵۰ سال	۱۸	۶۰
بالای ۵۰ سال	۳	۱۰
جمع	۳۰	۱۰۰

مأخذ: مطالعات نگارندگان

میزان تحصیلات پاسخگویان

با توجه به نقش سطح تحصیلات در افزایش آگاهی، توان تحلیل و مشارکت مؤثر در مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی، متغیر میزان تحصیلات پاسخگویان مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج جدول (۳)، بیشترین سهم پاسخگویان دارای مدرک تحصیلی فوق‌لیسانس با فراوانی ۱۶ (۵۳/۳٪) بوده‌اند و پس از آن افراد دارای مدرک لیسانس و دکتری قرار دارند. غلبه تحصیلات تکمیلی در میان جامعه آماری نشان می‌دهد که پاسخ‌های ارائه شده عمدتاً مبتنی بر دانش تخصصی و آگاهی علمی بوده است. این سطح از تحصیلات می‌تواند بر نوع نگرش پاسخگویان نسبت به مشارکت شهروندان در بهبود محیط‌زیست شهری تأثیرگذار بوده و در تحلیل روابط میان متغیرها مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۳. نسبت میزان تحصیلات پاسخگویان - سال ۱۴۰۴

Table 3. Ratio of respondents' education level – 2025

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
فوق دیپلم	۰	۰
لیسانس	۹	۳۰
فوق لیسانس	۱۶	۵۳/۳
دکتری و بالاتر	۵	۱۶/۷
جمع	۳۰	۱۰۰

مأخذ: مطالعات نگارندگان

وضعیت شغلی پاسخگویان

به منظور بررسی جایگاه حرفه‌ای پاسخگویان و نقش آن در شکل‌گیری دیدگاه‌های آنان نسبت به مسائل محیط‌زیست شهری، وضعیت شغلی پاسخگویان تحلیل شد. نتایج جدول (۴) نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی مربوط به کارشناسان و نیروهای اجرایی است؛ به گونه‌ای که ۱۷ نفر معادل ۵۶/۷ درصد از پاسخگویان در این گروه قرار دارند. پس از آن، افراد شاغل در حوزه محیط‌زیست و شهرداری با ۶ نفر معادل ۲۰ درصد در رتبه دوم قرار گرفته‌اند. این امر بیانگر آن است که بخش عمده پاسخگویان به‌طور مستقیم با مسائل و چالش‌های محیط‌زیست و مدیریت شهری در ارتباط هستند. حضور این گروه‌ها در جامعه آماری می‌تواند موجب واقع‌گرایی بیشتر پاسخ‌ها شده و در تبیین نتایج استنباطی پژوهش نقش مهمی ایفا کند.

جدول ۴. وضعیت شغلی پاسخگویان - سال ۱۴۰۴

Table 4. Occupational status of respondents – 2025

نوع شغل	فراوانی	درصد
کارشناس	۱۷	۵۶/۷
مدیر	۳	۱۰/۰
شاغل در حوزه محیط‌زیست / شهرداری	۶	۲۰/۰
عضو هیئت علمی / استاد دانشگاه	۴	۱۳/۳
جمع	۳۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات نگارندگان

سابقه فعالیت پاسخگویان

با توجه به اهمیت تجربه عملی در درک صحیح مسائل محیط‌زیستی، در این بخش سابقه فعالیت پاسخگویان در حوزه محیط‌زیست و مدیریت شهری بررسی شده است. نتایج جدول (۵) نشان می‌دهد که اکثریت پاسخگویان دارای سابقه فعالیت مرتبط بوده‌اند. این موضوع بیانگر آن است که داده‌های پژوهش عمدتاً بر اساس تجربه عملی و شناخت میدانی پاسخگویان گردآوری شده است. چنین ویژگی‌ای می‌تواند اعتبار نتایج پژوهش را افزایش داده و زمینه مناسبی برای تحلیل دقیق‌تر روابط میان متغیرهای پژوهش فراهم آورد.

جدول ۵. نسبت وضعیت سابقه فعالیت پاسخگویان - سال ۱۴۰۴

Table 5. Proportion of respondents' work history status – 2025

سابقه فعالیت در حوزه محیط‌زیست / مدیریت شهری	فراوانی	درصد
خبر	۹	۳۰/۰
بله	۲۱	۷۰/۰
جمع	۳۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات نگارندگان

در مجموع، یافته‌های توصیفی پژوهش نشان می‌دهد که جامعه آماری مورد بررسی از نظر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و حرفه‌ای، ترکیبی متناسب با اهداف تحقیق دارد. غلبه پاسخگویان دارای تحصیلات تکمیلی، تجربه حرفه‌ای مرتبط و حضور فعال در حوزه‌های محیط‌زیست و مدیریت شهری بیانگر آن است که داده‌های پژوهش از پشتوانه تخصصی و تجربی مناسبی برخوردارند. این ویژگی‌ها زمینه لازم را برای تحلیل‌های استنباطی معتبر فراهم ساخته و امکان تبیین دقیق عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در بهبود محیط‌زیست شهری شهر بجنورد را مهیا می‌کند.

یافته‌های استنباطی

به‌منظور بررسی روابط میان ابعاد پژوهش شامل موقعیت اجتماعی، ساختار اجتماعی، شرایط اجتماعی و آگاهی اجتماعی با مشارکت شهروندان در بهبود محیط‌زیست شهری در شهر بجنورد، مجموعه‌ای از آزمون‌های استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی و آزمون‌های مقایسه میانگین مورد استفاده قرار گرفت.

تحلیل T تک‌نمونه‌ای مؤلفه‌های اجتماعی مشارکت شهروندان

برای بررسی میزان و کیفیت مشارکت شهروندان در بهبود محیط‌زیست شهری، داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها در چهار بعد موقعیت اجتماعی، ساختار اجتماعی، شرایط اجتماعی و آگاهی اجتماعی با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای تحلیل شد. نتایج نشان داد میانگین تمامی مؤلفه‌ها به‌طور معناداری بالاتر از مقدار معیار است ($p > 0.05$) که بیانگر قرارگیری مشارکت شهروندان در سطحی بالاتر از حد متوسط می‌باشد. در این میان، مؤلفه آگاهی اجتماعی با میانگین $4/05$ بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده و نشان می‌دهد آموزش، اطلاع‌رسانی و افزایش شناخت شهروندان نسبت به مسائل زیست‌محیطی نقش تعیین‌کننده‌ای در ارتقای مشارکت آنان دارد. پس از آن، مؤلفه موقعیت اجتماعی با میانگین $3/95$ قرار دارد که حاکی از اثرگذاری متغیرهایی چون تحصیلات، اعتماد و جایگاه اجتماعی در تقویت مشارکت زیست‌محیطی است. همچنین مؤلفه ساختار اجتماعی (میانگین $3/85$) بیانگر اهمیت وجود نهادهای محلی، انجمن‌های مردمی و برنامه‌ریزی مشارکتی در افزایش مشارکت شهروندان می‌باشد، در حالی که مؤلفه شرایط اجتماعی با میانگین $3/79$ اگرچه معنادار است، اما نشان‌دهنده وجود برخی محدودیت‌های اجتماعی و فضایی در مسیر مشارکت فعال شهروندان است. به‌طور کلی، نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای حاکی از آن است که مشارکت زیست‌محیطی شهروندان شهر بجنورد در سطحی نسبتاً مطلوب قرار دارد، اما ارتقای آن مستلزم تقویت بیشتر آگاهی اجتماعی، افزایش اعتماد عمومی و بهبود ساختارهای مشارکتی است. این یافته‌ها اهمیت سرمایه اجتماعی و آموزش زیست‌محیطی را به‌عنوان پیشران‌های اصلی مشارکت شهروندان تأیید می‌کنند.

جدول ۶. نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای مؤلفه‌های اجتماعی مشارکت شهروندان در بهبود محیط زیست شهری شهر بجنورد

Table 6. Results of the one-sample t-test of social components of citizen participation in improving the urban environment of Bojnourd city

مقدار معیار = ۳		گویندها				
فاصله اطمینان ۹۵٪	حد پایین	حد بالا	انحراف معیار	میانگین	Sig. (2-tailed)	t
۱/۰۹۳۵	۰/۸۱۴۲	۰/۳۷۳۹۱	۳/۹۵۳۸	۰/۰۰۰	۲۹	۱۳/۹۷۲
۱/۰۰۵۳	۰/۶۹۴۷	۰/۴۱۵۸۵	۳/۸۵۰۰	۰/۰۰۰		۱۱/۱۹۵
۰/۹۵۳۴	۰/۶۲۸۴	۰/۴۳۵۱۰	۳/۷۹۰۹	۰/۰۰۰		۹/۹۵۶
۱/۲۴۹۷	۰/۸۶۳۶	۰/۵۱۷۰۸	۴/۰۵۶۷	۰/۰۰۰		۱۱/۱۹۳

مأخذ: مطالعات نگارندگان

تحلیل تأثیر شاخص‌های فرهنگی – آموزشی بر مشارکت شهروندان

به منظور بررسی تأثیر شاخص‌های فرهنگی-آموزشی بر مشارکت اجتماعی، داده‌ها با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه تحلیل شدند.

- نتایج همبستگی: میان آگاهی زیست‌محیطی و مشارکت اجتماعی رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد ($r = 0.440$, $p = 0.015$) که نشان‌دهنده نقش مؤثر ارتقای آگاهی شهروندان در افزایش مشارکت اجتماعی است.

● نتایج رگرسیون چندگانه: مدل کلی معنادار بود ($p=0/022$, $f=91/3$) ضریب استاندارد شده آگاهی زیست محیطی نشان داد که این متغیر اثر مثبت و معنادار بر مشارکت دارد ($\beta=0/006$, $p=542/0$)، در حالی که تحصیلات رسمی تأثیر معناداری نداشت ($p=0/186$, $t=249/0$) $\beta=$ این یافته‌ها نشان می‌دهد که آگاهی زیست محیطی نسبت به تحصیلات رسمی نقش قوی‌تری در پیش‌بینی مشارکت شهروندان دارد و اهمیت آموزش‌های مردمی، کارگاه‌های آموزشی و ارتقای سطح دانش زیست محیطی را برجسته می‌سازد. شاخص‌های فرهنگی-آموزشی، به‌ویژه آگاهی زیست محیطی، نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان و کیفیت مشارکت شهروندان دارند، در حالی که تحصیلات رسمی به‌تنهایی کافی نیست. این نتایج با پژوهش‌های داخلی و خارجی همسو هستند و اهمیت آموزش و ارتقای آگاهی زیست محیطی را در تقویت مشارکت فعال شهروندان تأکید می‌کنند.

جدول ۷. نتایج آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه بین آگاهی زیست محیطی و میزان مشارکت اجتماعی شهروندان بجنورد
Table 7. Results of Pearson correlation test to examine the relationship between environmental awareness and the level of social participation of Bojnourd citizens

آگاهی اجتماعی	آگاهی اجتماعی		مشارکت اجتماعی
	همبستگی پیرسون	۱	۰/۴۴۰*
	Sig. (2-tailed)		۰/۰۱۵
	تعداد	۳۰	۳۰
مشارکت اجتماعی	مشارکت اجتماعی		آگاهی اجتماعی
	همبستگی پیرسون	۰/۴۴۰*	۱
	Sig. (2-tailed)	۰/۰۱۵	
	تعداد	۳۰	۳۰

جدول ۸. نتایج ضرایب رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی مشارکت اجتماعی بر اساس آگاهی اجتماعی و میزان تحصیلات
Table 8. Results of multiple regression coefficients for predicting social participation based on social awareness and level of education

مدل	ضرایب غیراستاندارد		t	Sig.
	B	خطای استاندارد		
۱ مقدار ثابت (عرض از مبدأ)	۲/۹۰۶	۰/۵۶۹	۵/۱۰۵	۰/۰۰۰
آگاهی اجتماعی	۰/۳۹۸	۰/۱۳۵	۲/۹۶۰	۰/۰۰۶
میزان تحصیلات	-۰/۱۳۸	۰/۱۰۲	-۱/۳۵۶	۰/۱۸۶

مأخذ: مطالعات نگارندگان

تحلیل نقش موانع نهادی و زیرساختی در مشارکت شهروندان

برای بررسی تأثیر بی‌اعتمادی نسبت به نهادهای مسئول و نبود زیرساخت‌های قانونی و فیزیکی بر مشارکت اجتماعی شهروندان، داده‌های پرسشنامه با استفاده از تحلیل رگرسیون خطی ساده تحلیل شد.

بی‌اعتمادی نهادی: نتایج رگرسیون نشان داد که بی‌اعتمادی نهادی تأثیر مثبت و معناداری بر مشارکت اجتماعی دارد ($p=0/020$, $t=467/2$, $b=0/341$, $\beta=423/0$)؛ جدول (۱). این یافته‌ها بیانگر آن است که سطوح مختلف بی‌اعتمادی نسبت به نهادهای مسئول با تفاوت قابل توجهی در میزان مشارکت اجتماعی همراه است و می‌تواند شهروندان را به فعالیت‌های خودجوش، مدنی و غیررسمی هدایت کند.

نبود زیرساخت: تحلیل رگرسیون همچنین نشان داد که نبود زیرساخت‌های قانونی و فیزیکی تأثیر معناداری بر مشارکت اجتماعی ندارد ($p=0/078$, $t=832/1$, $b=0/199$, $\beta=327/0$)؛ جدول (۲). بنابراین، کمبود زیرساخت‌ها به‌تنهایی مانع قابل توجهی برای مشارکت اجتماعی نیست و سایر عوامل مانند انسجام اجتماعی، آگاهی شهروندان و اعتماد نهادی نقش تعیین‌کننده‌تری دارند.

این نتایج با پیشینه تحقیق داخلی و خارجی همسو است؛ مطالعات لاهیجانیان و شیعه‌بیک (۱۳۹۳) و فتاحی و همکاران (۱۳۹۹) اعتماد نهادی را شرط اصلی مشارکت مؤثر دانسته‌اند و پژوهش‌های خارجی مانند کاسیموا و گینور^۱ (۲۰۱۴) و رن^۲ (۲۰۱۰) نشان داده‌اند که ضعف اعتماد نهادی موجب رشد مشارکت‌های غیررسمی می‌شود. بر این اساس، برای تقویت مشارکت اجتماعی در شهر بجنورد، بهبود زیرساخت‌ها به تنهایی کافی نیست و لازم است بر ارتقای اعتماد اجتماعی، افزایش پاسخگویی نهادها و ایجاد بسترهای نهادی و فرهنگی مناسب تمرکز شود.

جدول ۹. ضرایب مدل رگرسیون خطی ساده برای بررسی تأثیر بی‌اعتمادی نهادی بر مشارکت اجتماعی

Table 9. Coefficients of the simple linear regression model to examine the effect of institutional distrust on social participation

Sig.	t	ضرایب استاندارد		مدل
		Beta	B	
۰/۰۰۰	۴/۵۳۸		۲/۴۹۹	۱ مقدار ثابت (عرض از مبدأ)
۰/۰۲۰	۲/۴۶۷	۰/۴۲۳	۰/۱۳۸	بی‌اعتمادی نهادی

مأخذ: مطالعات نگارندگان

جدول ۱۰. ضرایب مدل رگرسیون ساده برای پیش‌بینی مشارکت اجتماعی بر اساس متغیر «نبود زیرساخت»

Table 10. Coefficients of the simple regression model for predicting social participation based on the variable "lack of infrastructure"

Sig.	t	ضرایب استاندارد		مدل
		Beta	B	
۰/۰۰۰	۶/۹۵۶		۳/۰۵۳	۱ مقدار ثابت (عرض از مبدأ)
۰/۰۷۸	۱/۸۳۲	۰/۳۲۷	۰/۱۹۹	نبود زیر ساخت

مأخذ: مطالعات نگارندگان

تحلیل داده‌های پرسشنامه نشان داد که مشارکت زیست‌محیطی شهروندان بجنورد تحت تأثیر هم‌زمان سه مؤلفه اصلی شامل ساختار اجتماعی، شرایط اجتماعی و آگاهی اجتماعی قرار دارد. میانگین‌های به‌دست‌آمده از تحلیل t تک‌نمونه‌ای و آزمون‌های رگرسیون نشان داد که آگاهی اجتماعی و فعالیت‌های آموزشی میدانی بیشترین تأثیر را در ارتقای مشارکت دارند، در حالی که برخی شاخص‌ها مانند شرایط اجتماعی در برخی مناطق محدودیت‌هایی ایجاد کرده‌اند. ضعف ساختارهای رسمی مشارکت، ناکارآمدی رسانه‌ها در انتقال مفاهیم زیست‌محیطی و کاهش اعتماد عمومی در برخی مناطق، از مهم‌ترین چالش‌ها در ارتقای مشارکت زیست‌محیطی محسوب می‌شوند. یافته‌های تحلیل رگرسیون نشان داد که بی‌اعتمادی نسبت به نهادهای رسمی نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت شهروندان به فعالیت‌های خودجوش، مدنی و غیررسمی دارد، در حالی که نبود زیرساخت‌های قانونی و فیزیکی به تنهایی مانع معناداری ایجاد نمی‌کند. از منظر فضایی، تفاوت محسوس میان محله‌های مرکزی و حاشیه‌ای مشاهده شد. مشارکت در محله‌های مرکزی، که از نهادهای آموزشی، سازمان‌های مردم‌نهاد و زیرساخت‌های فرهنگی بیشتری برخوردار هستند، به‌طور معناداری بالاتر بود. در مقابل، در محله‌های کم‌برخوردار، ضعف امکانات اجتماعی و محدودیت‌های ساختاری باعث کاهش مشارکت شد.

نتایج این پژوهش با یافته‌های پیشین داخلی و خارجی همسو است. مطالعات داخلی (جمالی حاجی حسن سفلی و نعمت‌اللهی بناب، ۱۴۰۰؛ فتاحی و همکاران، ۱۳۹۹) و خارجی (باستوس و همکاران، ۲۰۲۲؛ کاسیموا و گینور، ۲۰۱۴) نشان داده‌اند که آموزش و آگاهی زیست‌محیطی و تقویت سرمایه اجتماعی از مهم‌ترین عوامل ارتقای مشارکت فعال شهروندان هستند. بنابراین، ارتقای آگاهی اجتماعی به‌عنوان مؤثرترین عامل نقش محوری در افزایش مشارکت دارد. سیاست‌گذاران شهری می‌توانند با رویکرد برنامه‌محور، آموزش‌گرا و

¹ Kasimova and Gaynor

² Ren

³ Bastos et al

⁴ Kasimova and Gaynor

مشارکت محور، زمینه دخالت فعال شهروندان در حفاظت از محیط زیست شهری را تقویت کنند. همچنین، ایجاد سازوکارهای شفاف مشارکتی و بازسازی اعتماد عمومی، به‌ویژه در محله‌های کم‌برخوردار، از مهم‌ترین راهبردهای ارتقای مشارکت اجتماعی در جهت تحقق مدیریت پایدار محیط زیست شهری در شهر بجنورد به‌شمار می‌رود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان داد که مشارکت زیست‌محیطی شهروندان بجنورد پدیده‌ای چندبعدی و تحت تأثیر هم‌زمان عوامل اجتماعی، فرهنگی و آموزشی است. تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که آگاهی اجتماعی و فعالیت‌های آموزشی میدانی بیشترین تأثیر را در ارتقای مشارکت شهروندان دارند، در حالی که عوامل ساختاری و زیرساختی به تنهایی نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا نمی‌کنند. همچنین، بی‌اعتمادی نسبت به نهادهای مسئول به‌عنوان عامل اجتماعی- فرهنگی، هم مانع و هم محرک مشارکت غیررسمی شهروندان شناخته شد. از منظر فضایی، تفاوت‌های قابل توجهی بین محله‌های مرکزی و حاشیه‌ای مشاهده شد؛ در مناطق مرکزی که دسترسی به نهادهای آموزشی، سازمان‌های مردم‌نهاد و زیرساخت‌های فرهنگی بیشتر است، مشارکت فعال‌تر بود، در حالی که در محله‌های کم‌برخوردار، محدودیت‌های ساختاری و ضعف امکانات اجتماعی موجب کاهش مشارکت شد. این یافته‌ها با مطالعات پیشین داخلی و خارجی همسو بوده و تأکید می‌کنند که ارتقای سرمایه اجتماعی، آموزش محیط‌زیستی، تعاملات مردمی و بازسازی اعتماد عمومی از مهم‌ترین عوامل تقویت مشارکت مؤثر شهروندان در حفاظت از محیط زیست شهری هستند. در نهایت، سیاست‌گذاران شهری می‌توانند با اتخاذ رویکرد برنامه‌محور، آموزش‌گرا و مشارکت‌محور، زمینه دخالت فعال شهروندان در مدیریت پایدار محیط زیست شهری را فراهم سازند. ایجاد سازوکارهای شفاف مشارکتی، تقویت نهادهای مردمی و ارائه آموزش‌های عملی و تجربی، به‌ویژه در محله‌های کم‌برخوردار، از مهم‌ترین راهبردهای عملیاتی برای تحقق مشارکت پایدار محسوب می‌شوند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در مقاله به شکل توضیح داده شده از سوی مجله، مورد تأیید نویسندگان این مقاله است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر فاقد حمایت مالی است.

سپاسگزاری

از کلیه کسانی که در مراحل مختلف نوشتن این مقاله با نظرات خود ما را یاری دادند، سپاسگزاری می‌کنیم.

References:

- Ahmadian, D., & Haghighatian, M. (2016). A sociological analysis of the role of cultural factors on urban environmental behaviors (Case study: Residents of Kermanshah City). *Quarterly Journal of Urban Sociological Studies*, 18, 51–76. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/77005/>
- Chakrabarty, B. K. (2001). *Urban management: Concepts, principles, techniques and education*. New Delhi: India Publishing House. [http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751\(01\)00026-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751(01)00026-9).
- Fajr Toseeh Consulting Engineers. (2009). *Feasibility study of high-rise construction in Bojnourd City*. [In Persian].

- Ghodousi, V., Nazmfar, H., & Rahmati, M. (2024). Land-use changes and simulation of urban growth and development (Case study: Ardabil City). *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 169–185. [In Persian]. https://www.srds.ir/article_215756.html?lang=en
- Harvey, D. (2009). *Social justice and the city*. Athens, GA: The University of Georgia Press. <https://www.ugapress.org/9780820334035/social-justice-and-the-city/>.
- Hosseini Chamani, S. (2018). Investigating and analyzing factors affecting citizen participation in the improvement of the urban environment of Ahvaz Metropolis (Master's thesis, Department of Urban Geography and Planning, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Chamran University of Ahvaz). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>.
- Hosseini, S. R. (2011). Examining the role of public environmental education in enhancing the environmental knowledge of citizens in Tonekabon City (Master's thesis, Payame Noor University, Tehran Province). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>
- Kamali Mohajer, M., & Farahani, B. (2012). Environmental culture: A strategy for the development of sustainable tourism. In *Proceedings of the First National Conference on Tourism and Ecotourism in Iran* (pp. 1–9). Hamedan, Iran: Islamic Azad University. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/195741/>
- Kiani-Salmi, S., & Shaterian, M. (2017). Identifying socio-cultural factors affecting environmental conservation (Case study: Citizens of Kashan). *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 101–116. [In Persian]. <http://EE.journals.pnu.ac.ir>
- Mohsenpour Ghahfarrokhi, F., & Fani, Z. (2026). Evaluating the effects of ecological parks on the urban environment (Case study: Shah Manzar Hafshejan, Shahrekord). *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 216–229. [In Persian]. https://www.srds.ir/article_243837.html
- Naghsh-e Jahan Consulting Engineers. (2010). *Comprehensive development and plan of Bojnourd City: Volume II, urban studies and analysis*. [In Persian]. <https://noshahrsazi.ir/>
- Najafi, M. (2025). Investigating citizen participation in improving the urban environment: A case study of Bojnourd City (Master's thesis, Department of Urban Geography and Planning, Faculty of Humanities, Kosar University of Bojnourd). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>
- Najafi, M., Khazaei-Nezhad, F., & Gholami, M. R. (2025). A theoretical review of the impact of citizen participation on improving the urban environment within the framework of sustainable development. *Proceedings of the Second National Conference on Human Settlements of Iran*, 1–12. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/2530882/>
- Niknam, A., Ghaffari Gilandeh, A., Mohammadi, A., & Rahmati, M. (2025). Analysis of urban livability from the socio-cultural dimension in neighborhoods of Bonab City with emphasis on the spatial duality of livability in urban fabrics. *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 364–381. [In Persian]. <https://www.ensani.ir/fa/>
- Rahimi, M., & Dashti Mokhar, S. (2013). Examining the role of citizen participation in urban environmental protection (Case study: Tehran). *Proceedings of the National Conference on Geography, Urban Planning and Sustainable Development*, 1–14. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/265766/>
- Royo, S., Yetano, A., & Acerete, B. (2014). E-participation and environmental protection: Are local governments really committed? *Public Administration Review*, 74(1), 87–98. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/puar.12156>
- Saberifard, R. (2025). Investigating the relationship between belief in the realization of urban rights and ecosystem-based management of metropolises (Case study: Mashhad City). *Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 95–106. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/2204690/>

- Sarvestan, R. (2015). An analysis of citizen participation in improving urban services and the urban environment (Case study: Urban districts of Baghmalek) (Master's thesis, Department of Urban Geography and Planning, Faculty of Earth Sciences and Geographic Information Systems, Shahid Chamran University of Ahvaz). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>
- Shadi, Marvati, Maryam & Sadeghinia, Majid (2018). Assessing the quality of urban environment using factor analysis method (case study: Kermanshah metropolis). Quarterly Journal of Environmental Sciences, Volume 16, 149-164. (In Persian). https://envs.sbu.ac.ir/article_97931.html
- Shahabilmolkfard, J. (2016). Analysis of spatial-physical transformations of Bojnourd City with emphasis on urban sprawl (Doctoral dissertation, Payame Noor University, Tehran). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>
- Sobhani, P., & Danehkar, A. (2026). Sustainable urban development strategies in the Tehran–Alborz region. Urban and Regional Sustainable Development Studies, 53–71. [In Persian]. https://www.srds.ir/article_243680.html
- Zamiri, M. R. (2010). Analysis of the spatial development trend of Bojnourd City for proposing solutions to improve urban housing conditions based on the smart growth model (Master's thesis, Isfahan University of Art). [In Persian]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/>.

	COPYRIGHTS
	© The Author(s). This is an open access article under the CC BY-NC
	license:
	https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/ Publisher: Private.